

บทคัดย่อ

ผู้วิจัยได้เสนอการอ่านจิตรกรรมไทยสกุลประเพณีในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ในฐานะที่เป็นระบบภาษาระบบหนึ่ง ที่มีการใช้รหัสแบบจำกัด ภาษาที่ใช้รหัสแบบนี้เป็นภาษาที่กำหนดรูปแบบไว้ค่อนข้างมาก เนื่องจากเป็นภาษาที่เน้นการต่อยอดความคิดบางชุดที่เป็นที่ยอมรับกัน มากกว่าที่จะเน้นการสนับสนุนให้ผู้ใช้งานแต่ละคน เลือกเฟ้นถ้อยคำสำนวนเพื่อแสดงออกถึงความคิดความเห็นส่วนตัวของตนเองอย่างเต็มที่ ภาษาของจิตรกรรมไทยต้องการจะต่อยอดความคิดในการจำแนกประเภทของโลกและมนุษย์ ออกเป็นบริเวณศูนย์กลาง และบริเวณที่อยู่รอบนอก โดยที่ศูนย์กลางมีฐานะที่สูง เป็นตัวแทนของความเจริญทางวัฒนธรรม ส่วนบริเวณที่อยู่รอบนอกจะมีฐานะลดหลั่นกันลงไปตามลำดับ ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดเชิงอุดมคติ มิได้หมายความว่าในชีวิตจริงคนทุกกลุ่มในสังคมจะยึดถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด แต่เป็นโลกทัศน์ที่สามารถอธิบายรูปแบบและลักษณะเด่นของงานศิลปะของกลุ่มคนที่ควบคุมงานศิลปะนั้น

บทที่สองเป็นการวิเคราะห์จิตรกรรมไทยในฐานะที่เป็นภาษา โดยพิจารณาจากลักษณะของเส้นเป็นหลัก ผู้วิจัยเสนอว่าไวยากรณ์หลักของการเขียนจิตรกรรมไทยสามารถดูได้จากการเขียนลายกนก การที่ช่างจะวาดรูปฝาผนังที่แสดงเรื่องราวทางศาสนาต่าง ๆ ได้นั้น จะต้องสามารถวาดตามไวยากรณ์ของลายกนกได้ ไวยากรณ์นี้มีพื้นฐานมาจากการใช้เส้นโค้งแบบเส้นคดกริช ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นกรอบของการเขียนลายตั้งแต่ระดับย่อยไปจนถึงระดับใหญ่และซับซ้อน หลักของการเขียนลายจึงเป็นหลักของความมีกรอบ และการจัดความสัมพันธ์ของส่วนย่อย ให้สอดคล้องไปกับกรอบใหญ่ ไวยากรณ์แบบลายกนกนี้เราพบได้ในจิตรกรรมส่วนที่เป็นลาย และในกลุ่มตัวละครบางชุดในจิตรกรรมที่เป็นการแสดงเรื่องราวทางศาสนา ตัวละครกลุ่มนี้ ซึ่งจะเรียกว่าตัวนาฏลักษณะ มีรูปทรงและการจัดองค์ประกอบตามหลักของการเขียนลายกนก ตัวละครเหล่านี้ เป็นรูปทรงที่ปรากฏซ้ำ ๆ กันเป็นแบบแผน โดยมีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างน้อยมาก จึงทำหน้าที่เป็นรหัสย่อที่จะบอกว่าเรื่องหรือตอนที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร ดังนั้นในภาษาของจิตรกรรมไทย กรอบจึงเป็นสิ่งที่เป็นการจารีตที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ช่างเขียนอาจจะใส่ลักษณะการสร้างสรรค์ส่วนตัวลงในบริเวณที่เป็นส่วนที่มีใช้กรอบ เช่นส่วนที่เป็นรายละเอียดของลาย หรือส่วนที่เป็นบริเวณรอบนอกออกมาจากศูนย์กลางซึ่งมีตัวละครที่มีความเป็นนาฏลักษณะน้อยลง

บทที่สาม เป็นการพิจารณากลุ่มคนภายในโครงสร้างทางสังคมสองกลุ่ม ที่ก่อให้เกิดการผลิตงานจิตรกรรมในวัฒนธรรมไทย คือชนชั้นสูงและช่าง วัดต่างๆที่อยู่ในเขตที่ตั้งของเมืองหลวง และบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมีตัวอย่างของงานจิตรกรรมที่ตกทอดมาและเป็นที่ยึดกันในปัจจุบันนั้น เป็นสิ่งที่ผูกพันอยู่กับ

โลกทัศน์ของชนชั้นสูง ได้แก่พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์ และขุนนาง บุคคลในกลุ่มนี้ใช้กิจกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องแสดงออกถึงความมีอำนาจทางการเมืองและเกียรติยศในสังคม การอุปถัมภ์การสร้างวัดจึงได้รับการตีความว่าเป็นการสร้างผลบุญที่ยิ่งใหญ่ และเป็นการแสดงบารมีของผู้ที่อุปถัมภ์เหล่านั้น ส่วนช่างนั้น เป็นผู้ที่ไม่มียศถาบันของตนเองที่เป็นอิสระจากโครงสร้างของระบบนายไพร่ การทำงานของช่างเป็นส่วนหนึ่งของการให้แรงงานแก่พระมหากษัตริย์และชนชั้นสูงตามกฎหมาย การทำงานจิตรกรรมฝาผนังเป็นงานที่ต้องอาศัยช่างเป็นกลุ่มทำงานด้วยกัน และมีการควบคุมจากผู้บังคับบัญชา รูปแบบของงานจึงอยู่ในกรอบที่มีการกำหนดมาแล้ว ส่วนที่ช่างอาจจะพลิกแพลงได้นั้นเป็นเรื่องของรายละเอียด นอกจากนี้ ชนบของช่างเกี่ยวกับการมีครุและการเลียนแบบครุ ทำให้ช่างไม่ได้มีสำนึกกว่าว่าตนเองเป็นเจ้าของผลงานแต่เพียงผู้เดียว หากแต่เน้นให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นผลงานที่เกิดจากการสั่งสมของจารีตอันยาวนาน

ในบทที่สี่ เป็นการตีความว่าภาพของสังคมเชิงอุดมคติที่ถูกนำเสนอด้วยภาษาของจิตรกรรมไทยนั้นมีลักษณะอย่างไร ภาพเช่นนี้เป็นภาพที่เน้นการแบ่งโลกออกเป็นบริเวณที่เป็นศูนย์กลางซึ่งมักจะมีปราสาทเป็นที่หมาย มนุษย์ที่อยู่ศูนย์กลางนี้คือกลุ่มตัวละครนาฏลักษณะ ซึ่งมีลักษณะเด่นบางประการที่แยกความแตกต่างออกจากตัวอื่น ๆ ได้แก่ความเป็นมนุษย์ที่วาดตามกรอบของลาย ของท่าทางที่เป็นการร้ายรำ และการเน้นความมั่งคั่งของลวดลายมากกว่าความสอดคล้องกับลักษณะทางกายวิภาคของมนุษย์ ความงามเช่นนี้เป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของภาพที่ชนชั้นสูงพยายามจะสร้างให้แก่ตนเอง ว่าเป็นผู้ที่อยู่ศูนย์กลางของความเจริญทางวัฒนธรรม และเป็นแม่แบบของการมีชีวิตที่เหนือกว่าคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม